

Petrica PAȚILEA

Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, România

INFODEMIA #COVID19. PROVOCĂRI ȘI LIMITĂRI ÎN PRACTICA JURNALISTICĂ

Odată cu extinderea rețelelor sociale și a utilizării internetului pentru informarea curentă, viteza de transmitere a mesajelor a crescut exponențial, ajutând deopotrivă la informare, dar și la propagarea dezinformării prin amplificarea mesajelor dăunătoare. Criza pandemică a reprezentat o provocare globală, inclusiv pentru ecosistemul informațional. Lumea s-a confruntat cu o „infodemie” fără precedent, având în vedere că măsurile restrictive aplicate la nivel național și internațional au alimentat nevoia oamenilor de a se refugia în spațiul online, unde au fost expuși unei avalanșe de informații propagate în scop manipulator. S-a dovedit astfel că expunerea la dezinformare și știrile false schimbă percepția și decizia individuală, de la probleme banale sau controversate, până la alegerea conducătorilor unor comunități restrânse sau a marilor lideri ai lumii.

Consecințele dezinformării sunt printre cele mai grave, în cazul de față cele mai periculoase fiind ignorarea sfaturilor oficiale în materie de sănătate și adoptarea de comportamente riscante. În acest context, infodemia pandemică a pus în dificultate presa tradițională, care a trebuit să argumenteze și să combată valul uriaș de dezinformare care a pus în pericol sănătatea și viața oamenilor. Organizația Mondială a Sănătății a atras atenția încă de la începutul crizei asupra riscurilor pe care le implică infodemia, definită ca fiind „prea multă informație, inclusiv informații false sau înșelătoare în medii digitale și fizice în timpul unui focar de boală”, provocând adeseori confuzie și comportamente de asumare de riscuri care pot dăuna sănătății. Totodată, duce la „neîncredere în autoritățile sanitare și subminează răspunsul de sănătate publică”. [1] Potrivit OMS, infodemia poate intensifica sau prelungi o situație de criză sanitară atunci când oamenii nu sunt siguri cu privire la ce trebuie să facă pentru a-și proteja sănătatea lor și a celor din jur.

La nivel mondial, managementul infodemiei a constituit și constituie o provocare constantă, prin utilizarea sistematică a analizei și abordărilor bazate pe riscuri și dovezi, pentru a reduce impactul asupra

comportamentelor umane în timpul urgențelor de sănătate, demers ce implică activități precum: ascultarea preocupărilor și întrebărilor comunității; promovarea înțelegerii riscului și sfatul experților în sănătate; creșterea rezistenței la dezinformare; implicarea și împuternicirea comunităților pentru a lua măsuri pozitive. [2]

Infodemia din pandemia COVID-19 s-a suprapus peste deja cunoscuta *decădere a adevărului*, despre care vorbesc Jeniffer Kavanagh și Michael D. Rich, dar nu în accepțiune filosofică, ci mai mult cu accent pe fapte și analize bazate pe fapte decât pe „adevăr”. „Descompunerea” adevărului este determinată de patru curente importante: discrepanța accentuată între fapte și interpretările analitice ale faptelor; estomparea graniței dintre fapte și opinii; o creștere exponențială a volumului de opinii și experiențe personale în detrimentul faptelor; scăderea încrederii în sursele tradiționale de informare. Printre cauzele „decăderii”, cercetătorii au identificat: caracteristicile procesării cognitive specifice omului și puterea tendențiozității cognitive; schimbările tehnologice; constrângerile din sistemul educațional și polarizarea. *Decăderea adevărului* pare un proces continuu, care are și o sumă de consecințe, precum erodarea discursului public, paralizia politică, alienarea și ne-angajarea, nesiguranță, dar autorii propun și soluții, cea mai importantă fiind consensul între lideri și oameni obișnuiți, în vederea analizei obiective de date și tendințe, mecanisme și procese, soluții și răspunsuri. Parte a procesului de *descompunere a adevărului* o constituie polarizarea politică, socio-demografică și economică și este aproape imposibil de diferențiat între cauze, consecințe și forme de manifestare. [3] Consecințele *truth decay*, așa cum le văd Kavanagh și Rich, sunt: „erodarea discursului public, paralizia politică, alienarea și ne-angajarea și nesiguranța”.

Potrivit definiției acceptate la nivelul Uniunii Europene, dezinformarea are în vedere „o serie de informații în mod verificabil false sau înșelătoare, care sunt create, prezentate și diseminate pentru a obține un câștig economic sau pentru a induce publicul în eroare în mod deliberat”. [4]. Jurnalistul Marian Voicu consideră că „rețelele sociale au devenit rețele ale radicalizării sociale”, iar dezinformarea se constituie din „informații false sau distorsionate care au fost construite atent, fiind introduse în secret în sistemul de comunicare al adversarului pentru a înșela fie decidenții, fie opinia publică”. Cât despre *fake news*, acestea sunt

„informații fabricate, distorsionate sau trunchiate, diseminate în presa tradițională și cea alternativă, precum și în rețelele sociale de către un stat sau o organizație, având un buget, o strategie și o ideologie, cu scopul de a adânci tensiunile sociale existente și a crea confuzie”. [5]

Pandemia a fost însoțită de o avalanșă de informații false, înșelătoare, și manipulative, care s-au dovedit a fi adeseori chiar dăunătoare pentru sănătatea publică. Numeroase publicații și site-uri, comunități, grupuri și persoane cu zeci de mii de urmăritori pe *Facebook* ori *Instagram* au contribuit la propagarea dezinformării despre COVID-19, ducând în derizoriu restricțiile impuse și măsurile luate de autorități, acțiuni considerate atacuri la libertatea oamenilor, cu scopul de a instaura dictatura totală.

Presa standard tradițională a fost asaltată la rândul său de abundența de informații contradictorii, chiar specialiștii fiind adeseori în incapacitatea de a oferi jurnaliștilor informații clare, convingătoare, cu privire la evoluția pandemiei. Printre cele mai cunoscute subiecte propagate în mediul online, așa cum reține și studiul elaborat de echipa de cercetători a *Asociației Eurocomunicare*, sub coordonarea Alinei Bârgăoanu, expert dezinformare, membru în board-ul *European Digital Media Observatory*, reținem: „pandemia a fost planificată” (pandemie, mascaradă, show), „pandemia are scopul de a controla și supune oamenii” (obediință, supunere, experiment asupra oamenilor, genocid), „se încearcă instaurarea unei dictaturi” (dictatură medicală, dictatură nazistă sau comunistă, Gulag, stat sclavagist), „complotul elitelor corupte” (Bill Gates, OMS, Big Pharma), „guvernul vrea să ne facă rău” (neîncrederea în autorități, în declarații și decizii oficiale).

Dar capacitatea de a gestiona spațiul informațional, de a preveni răspândirea informațiilor false și de a menține încrederea cetățenilor face parte din „arsenalul” pe care statele îl pot mobiliza pentru a limita efectele pandemiei.

„Miza infodemiei, a valurilor succesive de dezinformare este crearea haosului informațional și emoțional, răspândirea neîncrederii și a suspiciunii. Comunicarea publică, având drept ingrediente de bază profesionalismul, empatia, credibilitatea, are un rol esențial în restabilirea încrederii și a stărilor de spirit care să predisună la solidaritate și acțiune comună. În situații de criză medicală majoră, încrederea echivalează cu existența unui vaccin. Nu întâmplător, nivelurile ridicate de încredere sunt o trăsătură comună a țărilor cu cele mai eficiente răspunsuri la pandemia de COVID-19, eficiență măsurată prin răspândire lentă și mortalitate scăzută, precum Coreea de Sud sau Germania.” [6]

Contribuția rețelelor sociale în propagarea informațiilor false ori care servesc un anume interes este incontestabilă.

„Facebook «cumpără» atenția noastră – engagement-ul pe platformă, documentează comportamentul nostru digital, amprenta digitală complexă și pune aceste două *asset*-uri la dispoziția publicitarilor. Vorbim despre publicitarii din domeniul comercial, dar cu aceleași tehnologii lucrează și «publicitarii» din domeniul electoral, politic și civic. Da, pe Facebook, cauzele civice se promovează, se tranzacționează exact la fel precum detergentii. (...) Visul propagandiștilor de a ajunge *door-to-door* (lucru imposibil în megaorganizațiile urbane ale modernității) este pe cale de a se îndeplini. Pe baza amprentei digitale pe care o lăsăm/consolidăm cu fiecare like, share, tweet, căutări Google, comenzi și rezervări online, istoricul navigării pe internet, mesajul respectiv este particularizat, individualizat și conceput în consonanță cu preferințele noastre.” [7]

Pentru a putea avea o perspectivă pro-activă pe viitor în gestionarea infodemiei generate de crize, trebuie să înțelegem mecanismele neîncrederii, așa cum arată și raportul *Infodemia COVID-19 în România. O analiză a dezinformării în spațiul digital*:

„Reconstruirea încrederii este, poate, unul dintre cele mai complexe demersuri în care poate fi implicată o societate. Sursele neîncrederii și suspiciunii trebuie decelate, sistematizate, iar înțelegerea, la zi, în formă acută, a infodemiei, trebuie cuplată cu înțelegerea altor mecanisme care au contribuit la instalarea neîncrederii în autorități și a neîncrederii în cei din jur: ethos-ul anti-autoritate; asaltul sistematic, de lungă durată, asupra capacității de organizare a statului; câștigarea mai tuturor alegerilor din România post-decembristă pe votul negativ („răul cel mai mic”), pe o agendă puțin predispusă construcției și solidarității; erorile comunicării guvernamentale, contaminarea comunicării de criză cu agende politice sau electorale.” [8]

În același timp,

„criza medicală și, mai ales, crizele suprapuse pe care aceasta deja le-a declanșat (de natură economică, socială, geopolitică) vor putea fi învinse cu vaccinuri, cu medicamente, cu fonduri de relansare; dar și cu stări de spirit. Cu încredere, cu solidaritate, cu acțiuni care să transforme societatea într-o mare comunitate (ideea filosofului american John Dewey); o comunitate capabilă de acțiune comună, pe baza reprezentării unor interese comune.” [9].

Iar în acest sens, remarcabile au fost măsurile luate la nivel european, prin toate organismele de reglementare și control. Totuși, ce ne rezervă viitorul în acest context?

„Fake news au devenit motorul unei noi realități, expresia unei noi epoci – cea a post-adevărului. Serviciile de informații le consideră o nouă expresie a războiului informațional, mediul academic vorbește despre poluare informațională, filozofii văd o schimbare de paradigmă a comunicării și psihologii identifică un nou tip de tulburare psihică – tulburarea informațională. (...) Dieta informațională zilnică este din ce în ce mai dificilă – ce e adevărat și ce e fals în jur? Cine e arbitrul adevărului?”. [10]

Știm, așadar, că temerile de bază ale oamenilor au alimentat infodemia, și, după cum afirmă Bogdan Mureșan, „ceea ce știm în mod eronat ne poate afecta de multe ori mai mult decât ceea ce nu știm deloc”, iar

„combaterea dezinformării în era social media și a platformelor online trebuie să fie produsul eforturilor conjugate ale tuturor actorilor relevanți și vizați de acest fenomen, de la autorități naționale și instituții europene până la mediul academic, jurnaliști și, nu în ultimul rând, consumatori individuali de informații virtuale”,

întrucât

„campaniile de dezinformare urmăresc să deturneze mai ales emoțiile utilizatorilor de internet și mai puțin rațiunea sau gândirea critică a acestora, pe care adesea le ocolesc abil sau le descurajează subtil.” [11].

Rămâne determinantă în acest context misiunea mass-media de a filtra și ierarhiza informația, de a oferi conținut bine documentat și vizibilitatea cuvenită acestui conținut, de a promova *media literacy* pentru consolidarea capacității indivizilor de a recunoaște și de a reacționa la dezinformare.

NOTE:

- [1] https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1, accesat pe 16 noiembrie 2020.
- [2] https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1, accesat pe 16 noiembrie 2020.
- [3] Jennifer Kavanagh, Michael D. Rich, *Truth Decay: An Initial Exploration of the Diminishing Role of Facts and Analysis in American Public Life*, Rand Corporation, 2018, p. 79.
- [4] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/MEMO_18_6648, accesat la 16 noiembrie 2020.
- [5] Marian Voicu, *Matrioșka mincinoșilor. Fake news, manipulare, populism*, Editura Humanitas, 2018, p. 20.

- [6] https://www.eurocomunicare.ro/wp-content/uploads/2021/03/Eurocomunicare_Raport-Infodemia-COVID-19-in-Romania_octombrie-2020-1.pdf , accesat pe 25 noiembrie 2020.
- [7] Alina Bărgăoanu, #Fakenews: Noua cursă a înarmării, Editura Evrika Publishing, București, 2018, p. 170.
- [8] https://www.eurocomunicare.ro/wp-content/uploads/2021/03/Eurocomunicare_Raport-Infodemia-COVID-19-in-Romania_octombrie-2020-1.pdf , accesat pe 25 noiembrie 2020.
- [9] https://www.eurocomunicare.ro/wp-content/uploads/2021/03/Eurocomunicare_Raport-Infodemia-COVID-19-in-Romania_octombrie-2020-1.pdf , accesat pe 25 noiembrie 2020.
- [10] Marian Voicu, *Matrioška mincinoșilor. Fake news, manipulare, populism*, Editura Humanitas, 2018, p. 18.
- [11] Bogdan Mureșan, *Spectrul dezinformării în Uniunea Europeană și infodemia COVID-19*, Institutul European din România, 2020, p. 23.

BIBLIOGRAFIE:

- *** *Întrebări și răspunsuri – UE își intensifică activitatea împotriva dezinformării*, disponibil la: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/MEMO_18_6648
- ****Infodemia COVID-19 în România. O analiză a dezinformării în spațiul digital*, disponibil pe https://www.eurocomunicare.ro/wp-content/uploads/2021/03/Eurocomunicare_Raport-Infodemia-COVID-19-in-Romania_octombrie-2020-1.pdf https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1
- Bărgăoanu, Alina, #Fakenews: Noua cursă a înarmării, Editura Evrika Publishing, București, 2018.
- Kavanagh, Jennifer, Rich, Michael D., *Truth Decay: An Initial Exploration of the Diminishing Role of Facts and Analysis in American Public Life*, Rand Corporation, 2018.
- Mureșan, Bogdan, *Spectrul dezinformării în Uniunea Europeană și infodemia COVID-19*, Institutul European din România, 2020.
- Voicu, Marian, *Matrioška mincinoșilor. Fake news, manipulare, populism*, Editura Humanitas, 2018.

**#COVID 19 INFODEMIA.
CHALLENGES AND LIMITATIONS IN JOURNALISTIC PRACTICE**

Abstract: The pandemic crisis represented a global challenge, without borders. The world faced an unprecedented infodemic, as the restrictive measures applied at the national and international level fueled the need for people to take refuge in the online space, where they were exposed to an avalanche of information propagated for manipulative purposes. However, exposure to misinformation and fake news changes individual perception and decision, from trivial or controversial issues such as vaccines or global warming to electing leaders of small communities or great world leaders. The consequences of misinformation are among the most serious, such as ignoring official health advice and engaging in risky behaviors. And the pandemic infodemic put the traditional media in difficulty, which had to argue and combat the huge wave of misinformation that put people's health and lives at risk.

Keywords: *pandemic, infodemic, misinformation, manipulation.*